

УДК: 378:373.2

ДІЯЛЬНІСНА СТРАТЕГІЯ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

Алла Січкар

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, Київ, Україна, 04053*

Розкрито шляхи реалізації діяльнісних засад щодо підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів, забезпечення готовності їх до роботи в умовах реформування системи освіти, визнання пріоритету розвитку, саморозвитку особистості дитини як суб'єкта діяльності, цінності й сенсу її буття. Обґрунтовано необхідність розуміння студентами сутності діяльнісного підходу до навчання, виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічній ретроспективі. Висвітлено особливості впровадження в освітній процес вищого навчального закладу теорії та практики педагогічних систем, що ґрунтуються на ідеях діяльнісного підходу, формування у студентів здатності до їхнього об'єктивного аналізу та актуалізації перспективного досвіду в сучасному українському дошкіллі.

Ключові слова: діяльнісний підхід, особистісно-зорієнтовані технології, дошкільна освіта, вихователь дітей дошкільного віку, розвиток, саморозвиток особистості.

Реформування дошкільної освіти в Україні актуалізує посилення тенденцій розвитку ідей діяльнісного підходу до навчання, виховання дитини, реалізації особистісно зорієнтованої моделі освіти в дошкільному віці. Сьогодні відбувається подальше еволюціонування ідей діяльнісного підходу, про що свідчить фактологічний аналіз поглядів сучасних науковців, мети, завдань освіти та нормативного забезпечення змісту, а також перспективний досвід функціонування дошкільних навчальних закладів. З огляду на це актуалізується проблема підготовки вихователів дітей дошкільного віку здатних до організації освітньо-виховного процесу в дошкільному закладі на діяльнісних засадах.

Окреслену вище проблему досліджували українські вчені в різних аспектах: сутність, взаємозв'язок діяльнісного і компетентнісного підходів в організації педагогічного процесу у вищій школі та дошкільному навчальному закладі (І. Бех) [1; 2]; генеза діяльнісного підходу до навчання і виховання дітей дошкільного віку, формування методологічної компетентності та дослідницької культури магістрів із дошкільної освіти (Г. Іванюк) [6; 7]; нове обґрунтування діяльнісно-орієнтованих методологічних стратегій вивчення педагогічного професіоналізму (Н. Гузій) [4]; творчий

доробок українських педагогів у розвиток теорії і практики діяльнісного підходу (А. Січкап) [13; 14]; формування дослідницької компетентності майбутнього педагога у процесі функціонування історико-педагогічних студій (О. Венгловська) [3]; діяльнісний підхід як основа педагогічних технологій навчання та ефективний спосіб забезпечення дієвості знань (І. Зязюн [5]); психолого-педагогічне проектування взаємодії вихователя і вихованця (Т. Піроженко [12]); розвиток і саморозвиток особистості дитини у створеному педагогом середовищі (О. Кононко [9] С. Ладивір [11]); зміст, форми, методи навчання дошкільників в різних видах діяльності (Л. Зайцева [2], М. Єфименко [8], К. Крутій [10]). Незважаючи на широкий спектр досліджень з означеної проблеми, питання підготовки фахівців до впровадження діяльнісного підходу в практику дошкільних навчальних закладів малодосліджене.

Мета статті – схарактеризувати сучасні стратегії підготовки вихователів дітей дошкільного віку в контексті діяльнісного підходу.

Головним науковим положенням, на якому ґрунтуються концепції оновлення змісту дошкільної освіти України в ХХІ ст., є визнання пріоритету розвитку і саморозвитку особистості дитини як суб'єкта діяльності. Ця ідея є провідною в сучасних практиках і відображена у нормативних документах в галузі дошкільної освіти, а саме: Законі України “Про дошкільну освіту” (2001), Законі України “Про вищу освіту” (2014), “Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010–2016 рр.” (2010), Базовому компоненті дошкільної освіти (2012), в інструктивно-методичних рекомендаціях Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України від 26.07. 2010 р. №1 4/18-3082 “Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі”, чинних у дошкільній освіті програмах виховання, навчання і розвитку дітей (“Дитина” (2016), “Дитина в дошкільні роки” (2015), “Я у Світі” (2014)) .

Аналіз зазначених нормативних документів про освіту: законів, концепцій, програм розвитку дитини дошкільного віку дав змогу з'ясувати, що під час їхнього розроблення враховано ідеї та досвід розвитку ідей діяльнісного підходу вітчизняних психологів (Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Сікорський, С. Рубінштейн), українських (О. Дорошенко, Ю. Карпінська, Т. Лубенець, Н. Лубенець, К. Маєвська, М. Петерсон, С. Русова, В. Чередніченко, Я.Чепіга, Е. Яновська) та зарубіжних педагогів (М. Монтессорі, С. Холл, Ф. Фребель), що впроваджувався в практику суспільного дошкільного виховання у підросійській Україні в імперську добу (1871–1917), роки Української революції (1917–1919), Українській Соціалістичній Радянській Республіці (1919–1934). Це спонукало до розроблення змістового модуля “Розвиток ідей діяльнісного підходу в дошкільному вихованні України (кінець ХІХ – перша третина ХХ століття)” з навчальної дисципліни

“Історія дошкільної педагогіки” для студентів першого бакалаврського рівня підготовки зі спеціальності “Дошкільна освіта”. Цей модуль розроблено за результатами історико-педагогічних студій.

Наша мета – формування у студентів професійної компетентності щодо впровадження в практику сучасного дошкільного виховання ідей діяльнісного підходу.

Завдання полягає в розкритті сутності діяльнісного підходу в історико-педагогічній ретроспективі; ознайомленні з історією становлення й розвитку ідей діяльнісного підходу в педагогічній теорії та практиці суспільного дошкільного виховання України в означених хронологічних межах; формувати у студентів готовність і здатність до об’єктивного аналізу педагогічних систем, що ґрунтуються на ідеях діяльнісного підходу та актуалізації перспективного досвіду в сучасному українському дошкільлі; 4) сприяти розвитку в студентів усвідомлення значущості ролі українських педагогів і психологів (О. Дорошенко, Н. Лубенець, Т. Лубенець, Ю. Карпінської, К. Маєвської, С. Русової, І. Сікорського, К. Толмачевської, Я. Чепіги, В. Чередниченко, Е. Яновської) у становленні та розвитку дошкільного виховання на діяльнісних засадах.

Унаслідок засвоєння змістового модуля студенти повинні знати:

- сутність поняття “діяльнісний підхід” як філософську, психологічну, генезу педагогічної категорії;
- особливості розвитку ідей діяльнісного підходу в дошкільному вихованні України періоду імперської доби (1871–1917), становлення національної системи освіти в роки Української революції (1917–1920); адаптації ідей діяльнісного підходу до поступу радянської системи освіти (1919–1934);
- надбання світової педагогічної думки та педагогічних традицій щодо впровадження ідей діяльнісного підходу в практику суспільного дошкільного виховання в Україні.

Уміти:

- аналізувати процес розвитку ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників впливу;
- виявляти перспективні підходи щодо розвитку ідей діяльнісного підходу в педагогічній спадщині українських та зарубіжних педагогів;
- інтегрувати перспективні ідеї діяльнісного підходу в практику сучасного дошкільного навчального закладу;
- об’єктивно оцінювати та критично ставитись до явищ і думок, які сьогодні є неповними чи застарілими; уміти виявляти актуальні

педагогічні ідеї діяльнісного підходу та застосовувати їх у сучасній практиці дошкільної освіти України;

- проектувати педагогічну діяльність у дошкільних навчальних закладах на засадах діяльнісного підходу.

На вивчення змістового модуля “Розвиток ідей діяльнісного підходу в дошкільному вихованні України (кінець XIX – перша третина XX ст.)” передбачено 30 год, з них 8 год – лекційних занять, 8 год – семінарських, 12 год – самостійна робота студентів, 2 год – модульний контроль.

Незважаючи на те, що основи теорії діяльності науково обґрунтували психологи С. Рубінштейн та О. Леонтьєв у 1930-х роках і категорію “діяльнісний підхід” уведено у науковий обіг у 70-х роках XX ст., сьогодні в наукових джерелах немає однозначного визначення поняття діяльнісного підходу до навчання і виховання. Натомість у науковому обігу є численні авторські тлумачення. З метою формування у студентів розуміння діяльнісного підходу як філософської, психологічної, педагогічної категорії до змістового модуля введено лекцію з теми: “Сутність діяльнісного підходу до навчання і виховання дітей в історико-педагогічній ретроспективі”. Студенти мають змогу ознайомитись із розвитком у психології (Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв) теорії діяльності та долучитись до аналізу діяльнісного підходу як психолого-педагогічного явища у працях сучасних українських і зарубіжних науковців (Г. Атанов, І. Бех, І. Зязюн, І. Зимня, О. Газман, Г. Іванюк, В. Лозова, Т. Стефановська, С. Якиманська та ін). Своєрідним результатом співпраці педагога і студентів має бути виокремлення ключових позицій діяльнісного підходу як “складного, багатогранного утворення, яке охоплює аналіз становлення, самореалізації, саморозвитку особистості як суб’єкта діяльності” [7, с. 127].

Наступні три лекції присвячені проблемі становлення та розвитку ідей діяльнісного підходу в педагогічній теорії України кінця XIX – першої третини XX ст. Лекція з теми “Розвиток ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку в імперську добу (1871–1917)” сприяє ознайомленню студентів з обґрунтуванням засадничих ідей діяльнісного підходу періоду імперської доби: діяльнісної природи дитини; взаємозв’язку розумового розвитку та фізичної активності; формування пізнавальної активності дитини; гри як вродженої необхідності й умови розвитку в дошкільному віці; ручної праці як основного засобу отримання знань і розвитку дитини; ідеї самодіяльності і творчого самовираження дошкільника у спеціально створеному середовищі у працях Ю. Карпінської, Т. Лубенця, Н. Лубенець, К. Масєвської, С. Русової, І. Сікорського, К. Толмачевської, Я. Чепіги, Е. Яновської.

Студенти повинні вміти визначати особливості розвитку провідних ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку періоду

імперської доби в умовах становлення національної системи освіти (1917–1919); дізнатись про актуалізацію ідей діяльнісного підходу на сторінках педагогічного журналу “Вільна українська школа” (О. Музиченко, М. Котляренко, С. Русова, А. Серета, Я. Чепіга); у змісті лекцій для слухачів Фребелівського педагогічного інституту та курсів з дошкільного виховання (А. Володимирський, К. Толмачевська, С. Русова); у матеріалах з’їздів, нарад дошкільних працівників (А. Животко, С. Русова, В. Родников, К. Толмачевська) студенти можуть в ході лекції з теми “Поступ ідей діяльнісного підходу в дошкільному вихованні УНР (1917–1919)”.

З метою спонукання студентів до роздумів стосовно впливу соціальних, ідеологічних, політичних чинників на освіту до змістового модуля введено лекцію з теми “Трансформація ідей діяльнісного підходу в радянській системі дошкільного виховання (1919–1934)”. Предметом вивчення є особливості розвитку ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку на етапі пристосування їх до соціального виховання на класово-ідеологічному ґрунті (1919–1923); на етапі розвитку ідей діяльнісного підходу до виховання дітей на засадах педології (1923–1928); на етапі трансформації ідей діяльнісного підходу в радянській системі освіти (1928–1934). Передбачено залучення студентів до виявлення зміни поглядів українських педагогів (А. Гендрихівська, О. Дорошенко, Е. Яновська і ін.) щодо тлумачення ключових ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку, форм, методів їхньої реалізації у практиці дошкільного виховання, зумовлені впливом ідеологічно-класових установок і відходом від пріоритетів особистості.

У змістовому модулі подано розробки семінарських занять (“Упровадження ідей діяльнісного підходу в практику дошкільного виховання України (період імперської доби (1871–1917))”, “Реалізації ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку в програмово-методичному забезпеченні з урахуванням українознавчого концепту на етапі інтеграції прогресивних ідей європейської педагогіки до розбудови української системи освіти (1917–1919)”; “Адаптація ідей діяльнісного підходу в програмово-методичному забезпеченні дошкільного виховання в радянській системі освіти (1919 – 1934)”; “Перспективні ідеї реалізації діяльнісного підходу в практиці дошкільної освіти незалежної України”). Передбачено спрямувати діяльність студентів на вивчення програмово-методичного забезпечення дошкільного виховання різних періодів (імперська доба (1871–1917), період УНР (1917–1919), радянська доба (1919 – 1934)), з метою виявлення реалізації ідей діяльнісного підходу в нормативних документах; ознайомлення з досвідом роботи дошкільних установ на діяльнісних засадах та виокремлення перспективних ідей, з метою адаптації їх до умов сучасного дошкілля.

Важливе місце відведено аналізу студентами сучасних нормативних документів, що регламентують дошкільну освіту в Україні, особистісно орієнтованих технологій дошкільної освіти (розвивальна технологія психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дитиною “Радість розвитку” Т. Піроженко; авторська технологія М. Єфименко “Казкова фізкультура”; технологія розвитку творчої особистості – ТРВЗ; методика дитячого експериментування в природі Н. Лисенко, педагогічна технологія саморозвитку М.Монтессорі, театралізована дизайн-діяльність В.Тимченко та ін.), з метою дослідити еволюційний процес розвитку ідей діяльнісного підходу до виховання дітей дошкільного віку, констатувати їхню актуальність в умовах реформування сучасної дошкільної освіти в Україні.

На самостійну роботу студентів подаємо завдання, яке може бути виконане в підгрупах, а саме: за результатами опрацювання теоретичних джерел розробити алгоритм впровадження ідей діяльнісного підходу подвижників суспільного дошкільного виховання України на розсуд студентів (Н. Лубенець, К. Маєвська, М. Петерсен, С. Русова, К. Толмачевська, В. Черидниченко, Е. Яновська).

Форма подання результатів виконаної роботи: для виконання завдання доцільно використовувати програми Microsoft Office (Microsoft Word, Microsoft Power Point). Проект може бути поданий у вигляді презентації, буклета, виступу на засіданні наукових історико-педагогічних студій тощо.

Виконання цього завдання сприятиме формуванню у студентів дослідницьких компетенцій, готовності до виокремлення, адаптації та впровадження прогресивних ідей діяльнісного підходу в практику дошкільної освіти, розвитку комунікативних навичок та оволодіння засобами ІКТ.

Вивчення змістового модуля “Розвиток ідей діяльнісного підходу в дошкільному вихованні України (кінець XIX – перша третина XX століття)” завершується модульним контролем (п’ять видів тестових завдань різного рівня складності). Однак інтерес та бажання до глибшого пізнання теорії і практики діяльнісного підходу спонукають студентів до вибору відповідної тематики курсових, бакалаврських, магістерських робіт, участі в роботі історико-педагогічних студій, студентських наукових конференцій, що сприяє формуванню професійної компетентності щодо впровадження в практику сучасного дошкільного виховання ідей діяльнісного підходу.

-
1. Бех І. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / І. Бех // Виховання і культура. – 2009. – № 1/2 (17/18). – С. 5–7.
 2. Бех І. Курс на діялісно-компетентнісний підхід / І. Бех, Л. Зайцева // Дошк. виховання. – 2013. – № 1. – С. 2–5.

3. Венгловська О. А. Формування дослідницької компетентності вчителя початкової школи у процесі функціонування історико-педагогічних студій століття / О.А. Венгловська // Пед. науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 2. – С. 210–218.
4. Гузій Н. В. Діяльнісно-орієнтовані методологічні засади педагогічного професіоналізму / Н. В. Гузій // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія : [зб. ст] / РВНЗ “Крим. гуманіт. ун-т”. – Ялта, 2007. – Вип. 15. – С. 118–125.
5. Зязюн І. А. Концептуальна домінанта психологічної педагогіки Л. С. Виготського та представників його школи / І. А. Зязюн // Науковий вісник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Теорія і практика навчання та виховання. – Київ, 2014. – С. 10–17.
6. Іванюк Г. І. Проблема формування дослідницької культури магістрів з дошкільної освіти / Г. І. Іванюк // Наукові записки. Серія: Психол.-пед. науки / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя ; [за заг. ред. Є. І. Коваленко]. – 2011. – № 4. – С. 103–107.
7. Іванюк Г. І. Діяльнісний підхід до навчання і виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічному контексті ХХ століття / Г. І. Іванюк, А. Д. Січкарь // Пед. науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 2. – С. 119–130.
8. Єфименко М. Казкова фізкультура М. Єфименко // Дошкільне виховання. – 2015. – № 4. – С. 16–19.
9. Коментар до Базового компонента освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Л. Кононко. – Київ : Ред.журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 243с.
10. Крутій К. Технологія діяльнісного підходу до навчання мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] / Катерина Крутій. – Текст. дані. – Режим доступу : http://teremok7.zp.ua/index.php/_mainmenu-118/mainmenu-155/502-rttt (дата звернення 22.06.2015). – Назва з екрана.
11. Ладивір С. Не готові знання, а вміння їх здобувати. Від розвитку – до саморозвитку / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2007. – №8. – С.3–6.
12. Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 136 с.
13. Січкарь А. Софія Русова і Ксенія Маєвська про формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку: ідеї діяльнісного підходу / Алла Січкарь // Дошк. виховання. – 2012. – № 12. – С. 11–12.
14. Січкарь А. Д. Актуалізація ідей діяльнісного підходу в умовах становлення суспільного дошкільного виховання в Україні (1871–1907) / Алла Дмитрівна Січкарь // Рідна школа. – 2015. – № 5–6 (трав.–черв.) – С. 76–80.

Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016

доопрацьована 15.03.2017

прийнята до друку 11.04.2017

ACTIVITY STRATEGY OF PROFESSIONAL TRAINING A TEACHER OF PRESCHOOL CHILDREN: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL CONTEXT

Alla Sichkar

Borys Hrinchenko Kyiv University

Bulvarno-Kudriavska Str., 18/2, Kyiv, Ukraine, UA –04053

The article deals with the ways of implementing the activity principles of training teachers of preschool education, developing their preparedness to work in education reform, recognizing the priority of development and self-development of the child, as a stakeholder, a value, and the meaning of his/her life. It substantiates the necessity of students' understanding the nature of activity approach to training and education of preschool children in historical and pedagogical retrospective. It emphasizes the feasibility of implementing in the educational process of higher school the theory and practice of education systems based on the ideas of activity approach, the formation of students' capacity for their objective analysis and actualization of perspective experience in modern Ukrainian preschool. Author determines the content of the module "The development of the ideas of active approach in preschool education Ukraine (end of XIX - the first third of the XX century)" on the discipline "History of preschool education" for the first year students - bachelors of the specialty "Preschool education". This module is developed on the basis of the results of historical and pedagogical studies. The article presents the topics and content of lectures, seminars, revealing the formation, development and transformation of the ideas of activity approach to the preschool children education in the different periods: the imperial era (1871-1917), the UPR era (1917-1919), the Soviet era (1919-1934). The content of independent work tasks envisages to attract students to develop the skills of implementing the activity approach in preschool education of Ukraine, which will contribute to their research competencies, the development of communication skills and mastery of Information Communication Technology.

Key words: activity approach, personality oriented technologies, preschool education, teacher of preschool children, development, self-development of a personality.